

ham. Det er ikke refereret i analyse-afsnittet, men i index oplyses under brevskriverens navn, at han heri fortæller om sit besøg i Danmark, Prag og Hamburg, under hvilke stednavne brevet naturligtvis desuden står anført.

Det er indlysende, at en udgave som denne stiller krav til såvel udgiver som benytter. I forordet omtales, at den valgte form har tilladt en behandling af dobbelt så mange aktstykker, som hvis man havde valgt 'calendar'-formen, hvad der jo unægtelig betyder en besparelse af trykkeudgifterne. Lægger man dertil fordelene ved at man gennem analysen hurtigt kan erhverve et overblik over de enkelte rækker af forhandlinger, må det indrømmes, at dette kompromis mellem en kildeudgave og en monografi, overmåde dygtigt udarbejdet af prof. Wernham, har sine gode sider. Bagsiden er, at kundskaben om det enkelte dokumentets særlige indhold og placering i sammenhængen forflygtiges, så at det f. eks. er vanskeligt på basis af udgaven at sammenholde de engelske med tilsvarende aktstykker i udenlandske arkiver eller andre aktpublikationer. Men dette kan der forholdsvis let rådes bod på i microfilmens tidsalder. Store serier i Public Record Office er under microfilmoptagelse eller allerede microfilmet – serien State Papers Denmark 1577–1780 er således tilgængelig i films i rigsarkivet – og i dokumentfortegnelsen i 'list' vil man have en fortræffelig hjælp til at finde vej gennem disse, aug. 1589–juni 1590.

HARALD ILSØE

CHARLES WILSON: *England's Apprenticeship, 1603–1763. Social and Economic History of England*, ed. by Asa Briggs. London, Longmans, 1965. XVI + 413 sider. 35 sh.

Som detaljeret fremstilling af den såkaldt merkantilistiske periode i Englands økonomiske historie udfylder denne bog et længe følt savn; af større almindelige fremstillinger har man hidtil været henvist til Cunningham, der nu er ganske forældet, og til Lipson, der dels er forældet, dels aldrig har været særlig god. Retfærdigvis bør det tilføjes, at Wilson i langt højere grad end sine forgængere har kunnet arbejde på grundlag af foreliggende monografier og afhandlinger; det er slående, at kun få af litteraturlistens numre er mere end fyre år gamle.

Forf. har delt sin bog i tre afsnit omfattende perioderne 1603–1660, 1660–1700 og 1700–1763. Inden for hvert af disse afsnit behandler han i særskilte kapitler landbrug, handel, industri og håndværk, bankvæsen og finans og social og økonomisk teori. Skønt denne inddeling kan forekomme ret skematisk, er det karakteristisk for forf.s fremstillingsform, at han bestandig understreger både horisontale og vertikale sammenhænge, han er behageligt fri for kæpheste eller fikse ideer med hensyn til »vendepunkter« eller »egentlige årsager«.

Som eksempel på godt og ondt på forf.s afslappede og næsten »anti-polemiske« holdning kan man nævne kapitlet om det kontroversielle emne *Economic and Social Aspects of the Great Rebellion*. Diskussionen omkring „the gentry“ refereres objektivt, men afvises i realiteten som ført på en falsk problemstilling. Til gengæld henviser forf. til de generelle krisesyntomer ved det 17. århundredes midte. Tolkningen er sober, men også utilfredsstillende. Der forelå en tillidskrise mellem kongemagt og parlament, men påvisningen heraf er næppe mere dybtgående, end om man blot påviste, at the Great Rebellion fandt sted.

Professor Wilson er ikke af den økonomisk-historiske skole, der sætter hele sin lid til modeller og statistik. Alligevel gør han meget ud af konjunkturforløbet; skønt periodedelingen er hentet fra den politiske historie, er hele fremstillingen bygget op omkring de økonomiske langtidsbevægelser i engelsk (og europæisk) økonomi, depressionen i midten af det 17. århundrede, ekspansionen i århundredets sidste årtier, landbrugskrisen i det 18. århundredes anden fjerdedel og det begyndende opsving ved århundredets midte. Interessant er især Wilson's påvisning af sammenhængen mellem konjunkturforløb og teoretisk økonomisk debat. Nogle af de væsentligste merkantilistiske indlæg blev til i de kriseprægede 1620'ere (Mun) og de lige så kritiske 1690'ere (Child). Det er ikke uden betydning, at netop disse to årtier prægedes af dårlige høstår og af hektiske eksperimenter med nye erhverv (se især ss. 182-83).

Perioden, som Wilson behandler, er den periode, i hvilken grundlaget blev lagt for den industrielle revolution, og man søger uvilkårligt under læsningen at danne sig et indtryk af den opbygning af forudsætningerne for økonomisk vækst, som vi ved må have fundet sted. Det billede Wilson tegner lader sig imidlertid ikke udtrykke i en mekanisk model, det er organisk snarere end mekanisk. Navigationsakterne, Bank of England, statslånene, befolkningsudviklingen, enclosurebevægelsen og alle de øvrige velkendte enkeltfænomener hører alle med i billedet, men intet af dem trænger sig i forgrunden, alle er indbyrdes forbundne. Der er ingen nemme slagord at hente for vækstteoretikere i denne bog, men måske så meget mere virkelig forståelse af et fritstående eksempel på økonomisk vækst.

Detaljer i vægtfordelingen kan diskuteres, men hovedbedriften er helhedsbilledet, kombinationen af den økonomiske og tekniske lærdom med bred menneskelig og social forståelse. Med sin rigdom på detaljer og sin veloplagte fremstillingsform er Wilson's bog en værdig sammenfatning af en menneskealders forskning af Englands økonomiske og sociale historie i den før-industrielle periode.

NIELS STEENSGAARD

Breve fra og til Ole Worm. I. 1607-1636 (nr. 1-621). Oversat af H. D. SCHEPELERN, under medvirken af HOLGER FRIIS JOHANSEN. Udgivet af Det danske Sprog- og Litteraturselskab. København, Munksgaard, 1965. 388 sider. 30 kr.

Da Ole Worm døde i 1654, efterlod han sig en større samling breve, som han havde modtaget fra læge og lærde gennem sit virksomme liv. Desuden fandtes i hans gemmer kladder til hans udgående breve. Disse efterladenskaber opbevarede pietetsfuldt af sønnen Willum Worm og sønnesønnen Christen Worm, hvorefter de erhvervedes af samleren Frederik Rostgaard, der havde planer om at udgive dem. Det nåede han nu ikke inden sin død i 1726, men han fik overgivet dem til Hans Gram, der havde en udgave trykklar og delvis færdigtrykt, da Københavns brand i 1728 ødelagde en stor del af det allerede trykte og en del af brevene. Skønt Hans Gram levede endnu en snes år, fik han ikke trykt en ny udgave, men efter hans død erhvervede Det kongelige danske